

Ege ve Doğu Akdeniz meselelerinin tarihsel, hukuki ve siyasi veçheleri üzerine tahlil ve düşünceler

Ertuğrul Apakan¹

e-posta: ertugrulapakan@gmail.com

Özet

Ege ihtilafları, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meseleleri farklı mecralarda oluşsa da, ortak bir tarihi ve coğrafi zemine dayanmaktadır. Bu çalışma anılan meselelerin karmaşık siyasi ve hukuki veçhelerini, birbiri ile etkileşimini bir bütünsellik içinde incelemektedir. Bu bağlamda, Türkiye ve Yunanistan arasında Ege sorunları ile ilgili yürütülen müzakerelerin geçirdiği aşamaları, tarafların siyasi ve hukuki tezlerini tahlil etmektedir. Ayrıca, uluslararası hukukun ilgili kurallarını, örnekler ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD) içtihadı ışığında, bazı akademik görüşlerle birlikte irdelemektedir. Benzer şekilde, Kıbrıs'ta BM Müzakere sürecinin uzun yıllar sonunda ulaştığı aşama temelinde gerçekçi ve kalıcı çözüm yoluna nasıl ulaşılabileceği konusu ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.

Netice olarak, bu meselelerin taraflarının siyasi, ekonomik ve güvenlik mülahazalarını hakkaniyet temelinde gözetecek kalıcı çözümlere siyasi ve diplomatik yollarla ulaşılabileceğine dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından kıyıdaş ülkelere hakkaniyet temelinde yararlanılmasının bölgesel işbirliği yoluyla mümkün olabileceğine işaret edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Karasuları, Kıta Sahaneliği, UNCLOS, Doğu Ege Adaları, Lozan Antlaşması, Montrö Sözleşmesi, BM Güvenlik Konseyi, UAD, İstikşafi, Libya, Mısır.

¹ Büyükelçi (E), Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı (2006-2009), Türkiye'nin BM Nezdinde Daimi Temsilcisi (2009-2012). Bu makaleyi hazırlamam konusunda beni teşvik eden ve değerli görüş ve düşüncelerini benimle paylaşan Prof. Dr. Oktar Türel'e teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

1. Giriş

Ege Denizi ve Kıbrıs konusu dahil Doğu Akdeniz’le ilgili meseleler, Türkiye ve Yunanistan’ı uzun yıllardır meşgul etmekte ve iki ülkenin bölgesel ve müttefiklik ilişkilerini de önemli biçimde etkilemektedir. Diğer taraftan, bu meseleler çoğu zaman genel nitelikleriyle hatırlanmakta ve o haliyle tartışılmaktadır. Gerçekte bu konular, tek boyutlu olmayıp tarihsel, siyasi, iktisadi ve hukuki öğeler içermektedir. Bu meseleleri, olayların farklı mecralardaki akışını ve birbirleriyle etkileşimini göz önünde tutan bir zeminde ele almak önem kazanmaktadır. Bu makale, Ege sorunları, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesini tarihi arka plan ile birlikte siyasi ve hukuki boyutlarıyla bir bütünsellik içinde tahlil ederek, bazı tespit ve gözlemlerde bulunmayı ve olası çözüm yollarını irdelemeyi amaçlamaktadır.

1.1. Tarihi arka plan ve ahdi çerçeve

Ege Denizi yaklaşık 200 bin km²lik bir alanı kapsayan ve üç bine yakın ada, adacık ve kayalıklarla kaplı yarı kapalı bir deniz niteliğindedir. Üstündeki adaların çokluğu nedeniyle ‘‘Adalar Denizi’’ olarak da adlandırılır. Kıyıları genelde girintili çıkıntılıdır. Ege Denizi’ndeki başlıca sorunlar şöyle tanımlanabilir:

- Karasularının genişliği ve sınırlandırılmasına ilişkin sorunlar,
- Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeler (MEB) dahil olmak üzere deniz yetki alanlarının sınırlandırılması,
- Yunanistan’ın hava sahasının genişliği ve FIR (*flight information region*) hattına ilişkin sorunlar,
- Ege’de uluslararası antlaşmalarla silahsızlandırılmış (*demilitarized*) statüdeki adaların hukuki statülerinin ihlali,
- Antlaşmalar ile Yunanistan’a devredilmemiş ada, adacık, ve kayalıkların tanımı.

1.2. Karasularının genişliği

Türkiye ve Yunanistan arasında herhangi bir deniz sınırı mevcut değildir. Lozan Barış Antlaşması’nda karasuların sınırlandırılması ile ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Yunanistan, 1936’ya kadar Ege ve İyon Denizi’nde 3 mil karasuyu uygulamıştır. Nitekim Yunanistan, 1930’da Lahey Kodifikasyon Konferansı’nda 3 mil yaklaşımını desteklemiştir. Buna mukabil, Montrö Sözleşmesini takiben, Yunanistan karasularını 6 mile çıkarmıştır. Türkiye, Lozan Barış Antlaşması sonrası 3 deniz mili uygulamasını muhafaza etmiştir. Türk karasuları, 1964 yılında 6 deniz miline çıkartılmıştır. Türkiye **Boğazlar üzerinde egemenliğini tescil eden** Montrö sürecini destekleyen Yunanistan’ın karasularını 6 mile çıkarmasına karşı bir tavır almamıştır. Kaldı ki, 1930’lu yıllarda ikili ilişkilere

dostluk ve işbirliği hâkimdir. Yunanistan'ın karasularını genişletmesinde o tarihlerde Akdeniz ve Ege'de başat güç olan İtalya'yı dengeleme saikinin rol oynadığı söylenebilir. İtalya, Montrö müzakerelerine de katılmaktan kaçınmıştır.

Diğer taraftan, 1958 Birleşmiş Milletler (BM) Birinci Deniz Hukuk Konferansı'nda, **denizci bir ülke olarak açık denizlerin korunmasından yana olan** Yunanistan 3 mil esasını savunmuş, bu esasın uluslararası hukuk kuralı olarak kabul edilmesi halinde, karasularını 6 milden 3 mile indireceğini açıklamıştır. Yunan delegesi Kripsis, uluslararası hukuk ve uluslararası toplum çıkarlarına saygılı olduklarından bahisle, Ege Denizi'nin özel koşullarına dikkat çekmiştir. Kripsis, ayrıca, uluslararası hukuk, karasularının 12 mile çıkartılmasına imkân verse bile, Yunan karasularındaki bir artışın, açık denizlerde önemli bir kayba yol açacağını ve bunun Ege'yi uluslararası seyrüsefer ve hava ulaştırmasına kapatmak anlamına geleceğini işaret etmiştir. Bu bağlamda, Yunan Delegesi, karşılıklı bağımlılığın arttığı bir dönemde, denizlerin açık olmasının ve fırsat eşitliğinin korunmasının önemini vurgulamıştır (UN, 2009).² Kripsis'in bu değerlendirmesi bugün de, yarı kapalı deniz niteliğindeki Ege ve Doğu Akdeniz için geçerlidir (İnan ve Başeren, 2009).

2. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi

10 Aralık 1982 tarihli II. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1974-1982 yılları arasında düzenlenen muhtelif uzman toplantıları ve uluslararası konferanslar sonucunda oluşmuştur. Uluslararası örf ve teamül hukuku kurallarını kodifiye eden sözleşme, beraberinde yeni normlar getirmiştir.

16 Kasım 1994'te yürürlüğe giren Sözleşme 167 ülke tarafından onaylanmıştır. Türkiye Sözleşmeye taraf olmamıştır. Sözleşmede, özellikle karasularının 12 mile kadar genişletilmesine imkân veren 3. madde ile adalara kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge öngören 121. madde ülkemiz tarafından kabul edilmemiştir (Türmen, 2020). Türkiye, 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin bu maddelerine başından itibaren daimi itirazcı (*persistent objector*) tutumunu sürdürmüştür. Sözleşmedeki diğer birçok hüküm teamüli deniz hukuku kurallarından oluşmaktadır. Türkiye'nin bu kuralları uygulaması ise Sözleşmeyi kabul ettiği anlamına gelmemektedir.

Sözleşmedeki 3. maddeye göre "her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez". Ancak burada, bahis konusu olan yetki sınırlı bir takdir yetkisidir. Zira 1982 Sözleşmesi (Md. 300), bu hak ve yetkilerin suiistimal edilmeden iyi niyetle kullanılmasını istemektedir. Bu yetki ancak uluslararası hukuk ve hakkaniyet

² Bkz. özellikle 18-22'nci paragraflar.

kurallarına uygun olarak kullanılabilir. Özetle, karasularının genişliği meselesi uluslararası bir konu durumundadır. Nitekim, buna uygun olarak, ülkemizde 20 Mayıs 1982’de yürürlüğe giren 2674 sayılı Karasuları Kanunu’nda sınırlandırma konusu “bölgenin bütün ilgili faktörlerini dikkate alan hakkaniyete uygun anlaşmaya” dayandırılmaktadır.

Bugün Ege’de bir devlet uygulaması (*regional state practice*) haline gelmiş bulunan altı deniz mili karasuyu esası üzerinden hesaplandığında, egemenliği tartışmalı ada ve adacıklar konusu bir kenara bırakılırsa, Ege’nin %43,68’i Yunanistan’ın karasularıdır. Bu durumda Türkiye’ye düşen karasuları oranı %7,47 olmaktadır. Buna mukabil, oniki mil esası üzerinden hesaplandığında Yunanistan, Ege Denizi’nin, % 71,53’ünde, Türkiye ise sadece %8,76’sında egemen olacaktır. Türkiye’nin de tarihi haklara sahip olduğu açık denizlerin oranı, büyük ölçüde daralarak % 48,85’den %19,71’e düşecektir. Bunun anlamı, Türkiye’nin, Ege’den büyük ölçüde dışlanmasıdır. Benzer durum hava sahası için de geçerlidir. Türkiye’nin, açık denizlere sınırlı çıkışı daha da daralarak Limni-Midilli, Midilli-Sakız ve Karako-Sisam’dan oluşan üç geçide sıkışmış olacaktır (İnan ve Başeren, 2009). Diğer taraftan, Yunanistan geçtiğimiz yıl İyon Denizi’nde karasularını 12 deniz miline çıkartmıştır. Bu kararın uygulanması Mora Yarımadasının güneyinde sona ermekte ve Ege Denizini etkilememektedir.

Yunanistan’ın nüfusunun yaklaşık %10’unun adalarda, Türkiye’nin nüfusunun ise % 60’ının kıyılarda yaşadığı düşünüldüğünde, her iki ülkenin tarihi ve ahdi hakları temelinde Ege Denizi’nde uzun erimli bir ortak paydada buluşması en yaşayabilir çözüm olarak görünmektedir.

2.1. Doğu Ege Adaları ve Oniki Adaların Silahsızlandırılması

Doğu Ege’de, kuzeyde Taşoz ve Semadirek adalarından itibaren Türkiye’nin Ege ve Güneybatı kıyılarına bitişik konumda olan adalar Anadolu’nun doğal uzantısıdır. Doğu Ege Adaları ve Oniki Adalar özellikle 20. Yüzyılda jeopolitik rekabete konu olmuştur. Adalar, Anadolu ile Boğazlardan Doğu Akdeniz’e uzanan geniş bir sahada güç dengesini etkilemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı, bilahare Lozan ve İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemlerde Türkiye’yi meşgul eden önemli meselelerden biri olmuştur (Pabuççular, 2020). Günümüzde de bölgesel barış ve istikrar ile birlikte doğrudan Türkiye’nin güvenliği ile ilgilidir.

1911’de Trablusgarp’ı işgali üzerine başlayan savaş sırasında, İtalya 1912 baharında Meis dahil olmak üzere Oniki Adalar’ı işgal etmişti. Yaklaşık altı ay sonra Balkan savaşının çıkmasından yararlanan Yunanistan, Ekim-Kasım 1912 ayları arasında Boğazönü Adaları ile Doğu Ege Adalarını işgal etmiştir.

Semadirek (*Samothrace*), Limni (*Lemnos*), Midilli (*Lesvos*), Sakız (*Chios*), Sisam (*Samos*) ve İkeriya (*Nikaria*)’dan oluşan “Doğu Ege Adaları’nın

silahsızlandırılmış statüsü” Türk tarafınca o aşamada kabul edilmemiş olan, Altı Büyük Devletin 13 Şubat 1914 tarihli kararıyla oluşturulmuştu. Özetle, Lozan’a gidilirken Oniki Ada ve Ege Adaları yaklaşık 10 yıldır işgal altındaydı. 1914 tarihli kararlar Türk tarafına ait olduğu belirtilen Gökçeada, Bozcaada ve Meis bile Türk kontrolünde değildi.

Yunanistan’ın işgal ettiği Ege Adaları’nın statüsü konusu her iki ülkenin Birinci Dünya Savaşı’na iştiraki nedeniyle sonuca bağlanmamıştır. Ege Adaları konusu savaş sonunda Türkiye’nin reddettiği ve yürürlüğe girmeyen Sevr Antlaşması’nda ele alınmıştır. 1920 Sevr Antlaşması’nda Doğu Ege Adaları ve Boğazönü adaları Yunanistan’a, Oniki Ada ile bağlı ada ve adacıklar İtalya’ya verilmekteydi (Meydan, 2020). Nihai aşamada Ege Adaları’nın statüsünün Lozan Antlaşması’yla belirlendiği malumdur.

Lozan’da “silahsızlandırılmış statü” ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Böylece, adaların Yunanistan’a devri adaların silahsızlandırması koşuluna bağlanmış ve egemenlik devrinin ayrılmaz bir parçası haline getirilmiştir (Uluçevik, 2021). Ayrıca, bu antlaşmalarda Ege’deki ada ve adacıkların Türk egemenliği dışında kaldığı hususunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

2.2. Lozan Barış Antlaşması

Ege ve Akdeniz’deki adaların Türkiye’nin güvenliğine tehdit oluşturmasını önlemek amacıyla Lozan’da Türk Heyeti yoğun bir çaba sarf etmiştir. İsmet Paşa 25 Kasım 1922 de Birinci Komisyon’da yaptığı beyanda özetle şu hususları kaydetmiştir (Şimşir, 2014):

- Coğrafi bakımdan Anadolu’ya bağlı ve bağımlı olan Akdeniz ve Ege Adaları Anadolu’nun huzur ve güvenliği için büyük önem taşımaktadır.

- Türk karasuları içindeki ufak adaların Anadolu’nun güvenliği açısından Türkiye’nin egemenliğine girmesi zorunludur.

- Büyük adalara gelince, 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ve 14 Şubat 1914 Büyük Devletler Kararıyla esasen Türkiye’ye bırakılmış olan, ancak o sırada Yunan işgali altında bulunan Gökçeada ve Bozcaada ile Boğazların yakınında bulunan Semadirek adasının Türkiye’de kalması gereklidir.

- Daha önce Büyük Devletlerce Yunanistan’a bırakılmış olan Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve İkeria adaları “genel barış için” askerden arındırılmalı, bu adalarda deniz ve hava üssü kurulmamalı ve asayişi sağlayacak jandarmadan başka askeri kuvvet bulundurulmamalıdır.

- İsmet Paşa ayrıca 8 Mart 1923’ tarihinde, 14 Şubat 1914 Büyük Devletler Kararı ile Türk egemenliğine bırakılan, ancak o sırada İtalyan işgali altında bulunan Meis adasının Türkiye’ye devrini istemiştir. Ancak İngiltere ve Fransa’nın İtalya birlikte hareket etmesi sonucunda Meis, İtalyan egemenliğinde kalmış, ancak

İtalyan temsilci Montagne, İsmet Paşa'ya gönderdiği mektupta, adanın bir askeri veya deniz üssü olarak kullanılmayacağını taahhüt etmiştir (Şimşir, 2014).

Konferansta, adaların askerden arındırılması yönündeki Türk tezi kabul edilmiş ve Lozan Barış Antlaşması (Md. 12, 15 ve 16) bu adaların aidiyetini, geleceğini ve hukuki statüsünü belirleyen en kapsamlı siyasi ve hukuki belge haline gelmiştir. Lozan'da koşullu olarak Yunan egemenliğine bırakılan bu adalar, esasen 14 Şubat 1914 Büyük Devletler Kararı ile silahsızlandırılmıştı. Lozan'da Ege Adaları farklı düzeyde silahsızlandırılmaya tabi tutulmuştur. Anadolu kıyılarına bitişik durumda olan adalar (Midilli, Sakız, Sisam ve İkerya) "barışın devamlılığını" sağlamak üzere (Md. 13) silahsızlandırılmış, buna mukabil, Çanakkale Boğazı civarındaki adaların (Limni ve Semadirek) silahsızlandırılması ise "Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye düşürmemek" esası doğrultusunda Lozan Boğazlar Sözleşmesi (Md.18) ile düzenlenmiştir.

2.3. 1936 Montrö Sözleşmesi

Montrö Sözleşmesi Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını pekiştiren ve Türkiye'nin güvenlik kaygılarını gideren diğer bir temel siyasi ve hukuki belgedir. Bu açıdan Lozan Barış Antlaşması'nı tamamlamıştır. Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçları için Montrö'de öngörülen tedbirler, Yunanistan'ın ileriki yıllarda öne sürdüğü gibi Limni ve Semadirek adalarının silahsızlandırılmış statüsünü değiştiren bir mahiyette değildir (Toluner, 1976). Yunanistan bu silahlandırmanın Türkiye için bir tehdit teşkil etmediği iddiasındadır. Bir uluslararası belge niteliğini taşıyan Montrö Antlaşması Karadeniz de barış ve güvenliğin korunması ile Ege ve Doğu Akdeniz'de nisbi istikrar ve dengenin muhafazasında önemli bir rol oynamıştır. Aynı dönemde Yunanistan'ın 1934 Balkan Antantı'nın oluşturulmasında Türkiye'nin aldığı inisiyatif aktif şekilde desteklediği de bilinmektedir. Montrö Antlaşması, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin tarafsızlığını sürdürmesine zemin hazırlamıştır (Meray ve Olcay, 2020; Tuygan, 2021a; 2021b).

2.4. 1947 Paris Barış Antlaşması

Öte yandan, Oniki Adalar, Lozan Barış Antlaşması ile (Md.15) İtalyan egemenliği altına bırakılmıştır. Oniki Adalar'ın güvenlik açısından taşıdığı hassasiyetler özellikle 1930'lu yıllarda ülkemizi meşgul eden konular olmuştur. Bu dönemde İtalya Akdeniz'de baskın bir güç konumundadır. Savaş yılları yaklaşırken, Sovyetler Birliği'nin de Oniki Adalar'da askeri ve ticari kolaylıklar arayışı içine girdiği görülmektedir. İngilizler'in İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında Oniki Adalar'ı işgal ettikleri bilinmektedir. Bu yıllarda gerek Almanya gerek İngiltere, Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokabilmek için, Limni, Sisam ve Sakız gibi

adaları işgal etmesini önermişlerdir. Türkiye tarafsızlığını muhafaza etmek üzere bu önerilere itibar etmemiştir. Savaşı takip eden yıllarda Atatürk döneminin Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın 1947'de günlük basında yazdığı bir makalede Oniki Adalar'ın, Yunanistan, Türkiye ve İngiltere müşterek idaresine bırakılması teklif edilmiştir. Zira, Paris Antlaşması'nın müzakere edildiği dönemde Sovyetler Birliği Oniki Adalar'da bir "ticari üs" talebiyle ortaya çıkmıştı. Sovyetlerin Oniki Adalar'a dönük bazı askeri hesaplarının olduğu da bilinmekteydi (Aras, 1968). Tevfik Rüştü Aras'ın bölgesel barış ve işbirliğini desteklemek amacıyla yaptığını belirttiği bu öneri Oniki Adalar'ın kendisine bırakılmasını bekleyen Yunanistan kamuoyunda tepki ile karşılanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda, müttefiklerin kararı doğrultusunda İtalya 1947 Paris Barış Antlaşması (Md.14) ile Oniki Adalar'ı Yunanistan'a devretmiştir. Ancak bu devir adaların silahsızlandırılmış statü altına alınmasını da beraberinde getirmiştir (Pabuçcular, 2020). Özetle, Lozan ve Paris Antlaşmaları'yla öngörülmüş olan silahsızlandırılma rejimi bu adaların statüsünün ayrılmaz bir unsurunu oluşturmuştur.

2.5. Egemenliği devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar

Yunanistan'ın 1980'li yılların sonlarına doğru Ege'deki adalar ile birlikte adacık ve kayalıkları iskâna açmaya yönelmesi beraberinde yeni sorunlar getirmiştir. Neticede aidiyeti belirsiz adalar konusu gündeme girmiştir. 1996 Ocak-Şubat aylarında, Kardak Kayalıkları üzerindeki egemenlik hakkına ilişkin kriz bu sorunu sarıh bir şekilde ortaya koymuştur (İnan ve Başeren, 2009).

Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'nın 15. Maddesinde, ismen zikretmek suretiyle Oniki Adalar ve bunlara "bağlı/bağımlı adacıklar" ile Meis üzerindeki haklarından İtalya lehine feragat etmişti. 1947 Paris Barış Antlaşması 14. Madde ile Oniki Adalar ve Meis ile "bitişik adacıkları" Yunanistan'a devretmiştir. Öte yandan, Lozan Barış Antlaşması (Md.16), genel bir feragat anlamı taşımamaktadır. 16. maddede 3 milin ötesindeki adacık ve kayacıkların İtalya ve Yunanistan'a devredildiğinden söz edilmediği gibi bunların hukuki statülerinin ilgili taraflarca belirlenmesi öngörülmüştür (İnan ve Başeren, 2009).

Nitekim, Meis civarındaki ada ve adacıklar konusuna açıklık getirmek üzere 1927 yılından itibaren Türkiye ve İtalya arasında yapılan görüşmelerde bir mutabakata varılamamıştır. Bunun üzerine, iki ülke 1929 yılında bir "tahkimname" ile uyuşmazlığı Uluslararası Adalet Divanı'na havale etmeyi tercih etmişlerdir. Hal böyle olmakla beraber, İtalya'nın talebi üzerine tekrar başlatılan ikili görüşmeler 4 Ocak 1932 tarihli Mutabakat Sözleşmesi ile neticelenmiştir. Bu belge iki ülke yasama organlarınca onaylanmış ve Milletler Cemiyeti'ne tescil ettirilmiştir (Öymen, 2020).

Meis ve civarı dışındaki alanlar için ise görüşmeler sırasında, Türkiye güvenlik kaygıları ile civardaki iki adacığı, Eşek Adası ve Bulamaç Adası'nı talep etmiştir. Türkiye'nin önceliğı ayrıca Anadolu ile Oniki Adalar arasında bir sınır belirlenmesi olmuştur. Taraflar Lozan'ın öngördüğü 3 mil esasına bağlı kalmışlardır. Sivil ve askeri temsilcilerin oluşturduğu teknik komisyon, çalışmaları sonucunda bir tutanak hazırlamıştır. 28 Aralık 1932 tarihli bu tutanak, bilahare değişen koşullar muvacehesinde uygulamaya konulmamıştır. Zira, 1930'lardan itibaren İtalya'nın Akdeniz'de giderek artan bir hegemonik tavır izlemeye başladığı ve teknik nitelikteki bu tutanakla, sözkonusu deniz alanını bir egemenlik alanı olarak kabul ettirmeye çalıştığı görülmüştü. Nitekim, İtalyan Hükümeti'nin 1935'te bu tutanağı resmi bir mahiyet kazandırılması talebi Türkiye tarafından kabul edilmemiştir. Diğer taraftan, 1947 Paris Barış Antlaşmaları sırasında, Yunanistan'ın sözü edilen tutanağı atıfta bulunulması yönündeki istemi, SSCB'nin bu istemin hukuki geçerliliğı bulunmadığı yönündeki itirazı ile reddedilmiştir. Diğer taraftan, Yunanistan'ın 1947 ile 1963 yılları arasında yaptığı Oniki Adalar'ın kuzey kısmındaki karasularının sınırlandırılması yönündeki yazılı ve sözlü girişimler, Türkiye tarafından uygun görülmemiştir (Öymen, 2020). Buna rağmen, 1996 Kardak Krizi sırasında, Yunanistan uygulamaya konulmayan, onaylanmayan ve dolayısı ile geçersiz hale gelmiş Aralık 1932 tarihli Tutanak'ı Meis ile ilgili anlaşmanın bir eki gibi göstererek, Kardak'ta hak iddiasında bulunmuştur. Oysa, tarihsel veriler bu talebi temelsiz kılmaktadır.

3. Ege sorunları ve görüşmeler

3.1. Kıta sahanlığı uyumsuzluğu ve görüşmeler

Kıta sahanlığı konusu, 1970 yılların başlarından itibaren Yunanistan'ın Ege'de kıta sahanlığında arama faaliyetlerini girişmesi ile özlü bir ihtilaf olarak gündeme gelmeye başlamıştır.

27 Ocak 1975'te, Yunanistan, kıta sahanlığı konusundaki görüş ayrılıklarının Uluslararası Adalet Divanı (UAD-International Court of Justice)'na götürülmesi önerisinde bulunmuştur. Türkiye, bu öneriyi reddetmemiş, konunun önemi ve siyasi mahiyeti nedeniyle, Başbakanlar düzeyinde ele alınmasını tercih ettiğini bildirmiştir. İlk aşamada, iki ülke Dışişleri Bakanları 17-19 Mayıs 1975 tarihlerinde Roma'da bir araya gelmiştir. Yunanistan, toplantıda meselenin Divan'a götürülmesi amacıyla bir taslak "özel anlaşma" metni sunmuştur. Türk tarafı ise, müzakereler yapılmasına, diğer barışçıl çözüm yollarının gerektiğine dikkat çekmiştir. Türkiye bu bağlamda, kıta sahanlığının sınırlandırılmasında temel kriter olarak deniz yatağının öncelikle "jeomorfolojik" haritasının hazırlanmasını önermiştir (Bölükbaşı, 2004).

3.2. Brüksel Buluşması

Bu toplantıyı takiben, iki ülke Başbakanları Demirel ve Karamanlis, 31 Mayıs 1975'te Brüksel'de bir araya gelmişlerdir. Toplantı sonunda yayınlanan ortak açıklamada, “ikili sorunların görüşmeler yoluyla, Ege kıta sahanlığının UAD seçeneği dışlanmadan barışçı yöntemle çözümlenmesinin kararlaştırıldığı” ifade olunmaktaydı. Bu kapsamda, kıta sahanlığı ve hava sahası konularında uzman toplantılarının hızlandırılması öngörülmüştür (Bölükbaşı, 2004).

3.3. Bern Görüşmeleri

İlk uzmanlar toplantısı, uzunca bir aradan sonra 31 Ocak ve 2 Şubat 1976 tarihlerinde Bern'de yapılmıştır. Türk tarafı görüşmelerde, kıta sahanlığının genişletilmemesi yönünde bir ilke mutabakatına varılmasını önermiştir. Ayrıca Lozan Antlaşması ile tesis edilen dengenin Ege'de muhafaza edilmesini istemiştir. Türkiye'nin taraf olmadığı 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin ülkemize karşı kullanılamayacağı kaydedilmiştir. Yunanistan ise karasularını 12 mile çıkartma hakkına sahip olduğunu ileri sürerek “Yunan devletinin toprak ve siyasi birliğinden” bahisle her adanın kendi kıta sahanlığı bulunduğunu belirtmiş ve kıta sahanlığının Yunan adaları ile Türk ana karası arasındaki ortay hatta göre sınırlandırılmasını talep etmiştir.

Türk tarafı, jeolojik veriler doğrultusunda, Ege Denizi'nde Kuzey Batı ile Güney Doğu istikametinde derin bir çukur (oluk) bulunduğundan hareketle, Ege Denizi'ni iki bölüme ayıran bu “diyagonal hattın” kıta sahanlığı sınırlandırılmasında referans kabul edilmesini istemiştir. Türkiye, ilaveten, Ege'de otonom bir bölgesel otorite tesis edilerek kıta sahanlığının ortaklaşa işletilmesini teklif etmiştir (Bölükbaşı, 2004). Toplantıda bir ilerleme sağlanamamıştır.

İkinci Bern görüşmesi 19-20 Haziran 1976'da yapılmıştır. Yunanistan, görüşmelerin çıkmaza girdiğini öne sürerek uyuşmazlığın UAD'ye havale edilmesi yönündeki görüşlerini tekrarlamış ve bu amaçla sadece kıta sahanlığının ihtilafa konu olan bölümünün tanımlanmasını istemiştir. Buna karşılık, Türkiye'nin jeolojik ve jeomorfolojik unsurlar ile Ege Denizi'nin derinliği esas alınarak sınıflandırma yapılması yönündeki önerisini Yunanistan kabul etmemiştir. Özetle Yunan tarafı müzakereleri hukuki düzeyle sınırlı tutmayı ve meselenin Divan'a havalesi için biçimsel yönleriyle ele alınmasını savunmuştur. Türk tarafı ise çoğu Divan kararında öngörüldüğü üzere, anlamlı (*meaningful*) görüşmeler yürütülmesini ve siyasi çözümlere gidilmesini önermiştir.

3.4. Yunanistan'ın BM Güvenlik Konseyine Başvurusu

Yunanistan 10 Ağustos 1976 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne başvurarak, Türkiye'nin Ege'de kıta sahanlığında yapmakta olduğu petrol araştırma faaliyetleri ile Yunanistan'ın egemenlik haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca, BM yasasının 35(1). maddesi uyarınca, Türkiye'nin, uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini ileri sürerek Konsey'in acilen toplanmasını talep etmiştir. Aynı gün, Yunanistan, bu uyuşmazlığın çözülmesi amacı ile UAD'ye başvurmuştur. Divan'ın nihai kararına kadar koruyucu ara tedbirler alınmasını istemiştir.

Türkiye, bu iddiaları, 18 Ağustos 1976 tarihinde, yazılı olarak yanıtlamış ve Yunanistan'ın 1960'lı yıllardan itibaren özellikle Kuzey Ege'de, kıta sahanlığında, ülkemizin rızası alınmadan aramalarda bulunduğuna işaret etmiştir. Bu çerçevede, Bern Görüşmelerinde Türk tarafının ortaklaşa bir harita hazırlanması yönündeki önerisinin kabul edilmediğine değinilerek, Yunanistan'ın kıta sahanlığının hakkaniyetli paylaşımına yanaşmadığı vurgulanmıştır. Ülkemizin, Ege Denizi'ni bir işbirliği alanı olarak gördüğü kaydedilmiştir.

Güvenlik Konseyi'nde iki hafta süren görüşme ve istişareler sonucunda, İngiltere, ABD, Fransa ve İtalya'nın müştereken sunduğu karar tasarısı, 25 Ağustos 1976 günü Konsey'de oybirliği ile kabul edilmiştir. Bu ülkeler, karar tasarısını sunarken yaptıkları beyanlarda kıta sahanlığının siyasi ve hukuki veçheleri itibariyle girift bir nitelik taşıdığına, Konsey'in uyuşmazlığın özüne giremeyeceğine, tarafların uzun vadeli hak ve çıkarlarını gözeterek, doğrudan ve anlamlı müzakerelere girişmelerine ve bu sürenin sabır ve yaratıcılık gerektirdiğine vurgu yapmışlardır. Ayrıca, süreç sonunda, tarafların bazı hukuki konuları UAD ve diğer hukuki yollara götürmeyi düşünebileceklerine değinilmiştir.

Nitekim, Konsey'in kısa ve özlü bir muhteva taşıyan 395 (76) sayılı kararı yukarıda özetlenen anlayışa dayanmıştır. İlk iki işlem paragrafında taraflara bir diğerinin hak ve mükellefiyetine saygı gösterme ve mevcut gerilimi düşürme çağrısında bulunmaktadır. Üçüncü işlem paragrafında, taraflardan karşılıklı kabul edilebilir çözüme ulaşmak üzere doğrudan görüşmelere devam edilmesi istenmektedir. Dördüncü işlem paragrafında ise, tarafların hukuki katkılardan ve özellikle UAD'nin görüşlerinden yararlanabileceklerine değinilmektedir.

Görüleceği üzere, kararda barış ve istikrarı güçlendirecek siyasi ve diplomatik çözüm yoluna ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda, Konsey makul bir çözüme ulaşmak üzere, iki komşu ve müttefik ülkenin, güvenlik endişeleri ve tarihi haklarını da gözetken, meşru hak ve çıkarları temelinde doğrudan görüşme sürecini ön plana çıkartmıştır. Bu kararın kabulünde Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının (Çağlayan ve Bitsios) New York'ta, Konsey toplantıları marjında yürüttükleri istişareler etkili olmuştur. Ayrıca, Güvenlik Konseyi kararını kabul etmekle her iki ülke çözüm sürecini desteklemeyi taahhüt etmişlerdir.

3.5. Yunanistan'ın Uluslararası Adalet Divanına Başvurusu (1976)

Yunanistan keza 10 Ağustos 1976 tarihinde eşzamanlı olarak kıta sahanlığı konusunu UAD'ye götürmüştür. Yunanistan bu başvuru ile Ege'de kıta sahanlığı konusunda tarafların haklarını belirlemek üzere Divan'ın bir karar almasını istemiştir. Yunanistan, Sismik-I gemisinin Kuzey Ege'de yürüttüğü faaliyetlerin Yunanistan'ın kıta sahanlığı ve egemenlik haklarının ihlali anlamına geldiğini ve Türkiye'nin bu faaliyetleri askeri nitelikli tedbirlerle desteklemesinin uluslararası barış açısından bir tehdit teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Yunanistan, Divan'dan adaların kıta sahanlığı hakkını da tebarüz ettirerek bu ihtilafa uygulanacak hukuku belirlemesi ve nihai hüküm vermesini (*adjudge and declare*) talep etmiştir. Yunanistan ayrıca ikinci bir başvuruyla, Divan'dan Türkiye'nin Yunan kıta sahanlığı üzerinde yürüttüğü faaliyetlerin, “telafisi mümkün olmayan zarara” yol açacağı savıyla durdurulmasını teminen “ara tedbir” alınmasını istemiştir. Türkiye Divan duruşmalarına katılmamıştır. Bununla birlikte, “ara tedbir” konusuyla ilgili olarak, Divan'ın talebi üzerine yazılı gözlemlerini mahkemeye sunmuştur.

Türkiye, öncelikle iki ülke arasında görüşmelerin sürdüğü bir sırada, Yunanistan'ın yaptığı bu başvuruyla ilgili koşulların oluşmadığına, uyumsuzluğun özü itibarıyla Ege Denizi'ndeki güç dengesinden kaynaklandığına ve politik veçhesinin ağır bastığına dikkat çekmiştir (I.C.J., 1978).

Divan, ilk aşamada Yunanistan'ın ara tedbir alınması talebini ele almış ve Türkiye'nin ruhsat verdiği arama faaliyetlerinin fiziki zararlara yol açarak Yunanistan'ın haklarına zarar verip vermediğine bakmıştır. Yapılan inceleme sonunda, Divan Türkiye'nin sismik araştırma faaliyetleri ile kıta sahanlığında ve deniz yatağında böyle bir zararın olmadığını tespit ederek, Yunanistan'ın ara tedbirler alınması talebini kabul etmemiştir. Önem taşıyan bir diğer husus da, Divan'ın ilk kez Ege kıta sahanlığının karasularının ötesinde ihtilafli (*disputed territory*) olduğuna ve bu alanda her iki tarafın da haklarının olduğuna dikkat çekmesidir. Nitekim, Yunanistan'ın kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesine ilişkin başvurusunda Divan Ege'de bir kıta sahanlığı ihtilafı bulunduğunu tespit ve teyid etmiştir. Divan ayrıca bu ihtilafın siyasi veya hukuki yollarla mı çözümleneceği hususunda da görüş ayrılığı bulunduğunu kaydetmiştir (Bölükbaşı, 2004). Esasen Türkiye bu aşamada Divan'a bu ihtilafın siyasi mahiyette olduğunu ve BM Güvenlik Konseyi'nde ele alındığını da hatırlatmıştır. Ancak, Divan bu konuda esasa girmeden önce, bu davada yargı yetkisine sahip olup olmadığını ele almış ve tarafların bu dava için rızalarını verip vermediğine bakmıştır.

Yunanistan, Divan'ın yargı yetkisini Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte taraf olduğu 1928 Cenevre Genel Senedi'ne ve iki ülke Başbakanlarının 31 Mayıs 1976 tarihinde Brüksel'de yaptıkları görüşmelerin sonunda yayınlanan Deklarasyon'a dayandırmıştır. Divan bu iki Yunan argümanını etraflıca incelemiştir. Sonuçta

Divan, 19 Aralık 1978 tarihinde aldığı kararla Yunanistan'ın tek taraflı başvurusuyla açılan Ege Denizi kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin davada yargılama yetkisinin bulunmadığı yönünde hüküm vermiştir.

3.6. Yunanistan'ın Koyduğu Çekinceler

Yunanistan UAD statüsüne 14 Ocak 2015 tarihinde koyduğu çekince, daha önce koymuş olduğu çekinceleri genişleterek “ulusal güvenlik ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla gerçekleştirdiği askeri faaliyetler ile kara sularının genişliği dahil devlet sınırlarına ilişkin uyuşmazlıklarda (hava sahası dahil) Divanın zorunlu yetkisini kapsam dışında tuttuğunu” beyan etmiştir. Yunanistan, ilaveten, 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin “uyuşmazlıkların çözümlenmesi hakkındaki 15'nci bölümünün 2'nci kısmında öngörülen yöntemlerin³ hiçbirinin, karasularının münhasır ekonomik bölgenin ve kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin 15, 74 ve 83'üncü paragraflarının uygulanmasını kabul etmeyeceğini” kayda geçirmiştir. Yunanistan UAD'nin kuruluş aşamasında, 1928 tarihli Uyuşmazlıkların Barışçı Yollardan Çözümüne İlişkin Cenevre Genel Senedi'ne koyduğu çekince, egemenliğini ilgilendiren konuları Divan'ın zorunlu yetki alanı içinde görmediğini ortaya koymuştur (Pazarcı, 2012). Nitekim, Yunanistan son olarak 14 Ocak 2015 tarihinde Divan statüsüne kapsayıcı bir çekince koyarak egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, milli savunma ve milli güvenliğin sağlanmasına ilişkin askeri faaliyetleri Divan'ı yargı yetkisi dışında bırakmıştır. Ayrıca hudutlar, karasularının ve hava sahasının uzunluğunu ve derinliğini benzer şekilde Divan statüsünün kapsamı dışında gördüğünü belirtmiştir. Buna ilaveten Divan'a ancak özel bir tahkim anlaşması (*compromis*) yapıldığı takdirde gidilebileceğini kaydetmiştir. Bu çekincelerin temel amacı Türkiye'nin Ege'deki uyuşmazlıkları UAD'ye götürmesini önlemektir.

3.7. Bern Anlaşması

Yunanistan'ın UAD'ye ilk başvurusunun kabul görmemesini takiben iki tarafın temsilcileri 2-11 Kasım 1976 da Bern'de bir araya gelmişlerdir. Türk heyetine Bern Büyükelçisi Prof. Suat Bilge, Yunan heyetine ise Büyükelçi Tzounis başkanlık etmiştir. Bern'de kapsamlı müzakereler yapılmıştır. Toplantı, kıta sahanlığı sınırlandırmasının temel esaslarını belirleyen bir anlaşma ile sonuçlanmıştır. Birinci maddesinde “kıta sahanlığının iki tarafın rızası ile

³ BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 15. Bölümünde İhtilafların çözümünde BM Yasası'nın 33. Maddesinde öngörülen barışçı çözüm yöntemlerine atıf vardır. Buna göre taraflar ihtilaflarını öncelikle görüşmeler yoluyla ele almalı, bu mümkün olmadığı takdirde, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik, hukuki çözüm, bölgesel örgüt ve düzenlemelere başvurmalı ve ayrıca tercih edecekleri barışçı yöntemlerden de istifade etmelidir

sınırlandırılmasını sağlamak üzere müzakerelerin iyi niyet ve içtenlikle yapılması” öngörülmüştür. Ayrıca altıncı maddesinde taraflar karasularının ötesinde Ege kıta sahanlığında arama ve sondaj gibi faaliyetlerde bulunmamayı taahhüt etmişlerdir (Bölükbaşı, 2004). Her iki ülke esas itibarıyla o tarihten bu yana “moratoryum” olarak tanımlanan bu ortak anlayışa bağlı kalmıştır. Bern Mutabakatı uyuşmazlığı çözümlenirse de gerginliği azaltarak Ege’ye nisbi bir istikrar ortamı getirmiştir. Suat Bilge, bu ortamın mevcudiyeti ile tarafların Ege’deki sorunların boyutlarını karşılıklı olarak daha iyi görmeye başladıklarına dikkat çekmektedir (Bilge, 2005; Söylemez, 2005).

3.8. Montrö Buluşması

Bu dönemde, önemli bir girişim 10-11 Mayıs 1978 tarihlerinde, Ecevit ve Karamanlis’in İsviçre’nin Montrö şehrinde yaptığı görüşmeler olmuştur. Her iki Başbakan, iki gün zarfında, yoğun bir görüş alışverişiyle ve gerçekçi bir anlayışla konuları ele almışlardır (Elekdağ, 2020). Ege sorunları için koşulsuz müzakereleri yürütecek bir mekanizmanın kurulması kararlaştırılmış ve görevi Dışişleri Bakanlığı Müsteşarları Şükrü Elekdağ ve Byron Theodoropoulos üstlenmişlerdir. Bu toplantılarda Ege’deki sorunların envanteri konusunda görüş ayrılığı çıkmamıştır. Alt komitelerden birinin kıta sahanlığı ve Doğu Ege adalarının silahsızlandırılması, diğerinin ise karasuları konusunu ele alması öngörülmüştür.

Türk tarafı, Lozan Barış Antlaşmasının öngördüğü kapsamlı dengeyi göz önünde tutulmasını istemiş ve “böyle bir dengeyi siyasal ve stratejik öngörüler üzerine inşa edildiğine, bu nedenle sorunların sadece hukuksal kriterlerle değerlendirilmesinin dengeyi bozacak neticeler verebileceğine” dikkat çekmiştir (Elekdağ, 2020). Yunan tarafı ise, müzakereler yoluyla varılacak çözümün kamuoylarınca benimsenmesinin zor olacağından bahisle, UAD yolunun daha geçerli olacağını ifade etmiştir.

Bu farklı yaklaşımlara rağmen somut ilerleme sağlanmış, kıta sahanlığı meselesinin görüşmeler yoluyla çözümlenmesi ve varılacak mutabakatın UAD’ye onayı alınmak üzere sunulması öngörülmüştür. Neticede, her iki Başbakan, Ege sorunlarının bir paket olarak çözüme kavuşturulması konusunda anlaşmışlardır (Elekdağ, 2020).

1976 Bern Anlaşması ve bilahare 1978 Montrö buluşmalarında ortaya çıkan sonuçlar ve olumlu atmosferin önemli bir nedeni, AET Komisyonu’nun 1976’da Yunanistan’ın 1975’teki AET tam üyelik başvurusu ile ilgili olarak yazdığı raporda, Türkiye ve Yunanistan arasındaki siyasi sorunlara işaret ederek başvuruya olumsuz yanıt vermiş olmasıdır. Bu durum Yunanistan’ı Türkiye yönelik siyasetinde yumuşamaya zorlamıştır (Tayfur, 1998).

1980'e kadar Müsteşarlar düzeyinde yürütülen müzakereler olumlu bir ortam yaratmış, alt komiteler kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Ancak bir ilerleme sağlanamadan Yunanistan seçim ortamına girmiş ve seçimler PASOK'un iktidara gelmesi ile neticelenmiş; Andreas Papandreu Başbakan olmuştur. Papandreu, Türkiye'yi ülkesi için bir tehdit kaynağı olarak göstermekteydi. Türkiye'nin Ekim 1980 içinde, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşüne uyguladığı vetoyu kaldırmış olması da Yunanistan'ı ilişkileri düzeltmeye yöneltememiştir.

Yunanistan, AET üyeliğinin 1981'de yürürlüğe girmesiyle birlikte Ege sorunları konusundaki görüşmeleri kesmiş, “tek sorun, tek çözüm” politikasına geçmiştir. 1981 sonbaharında iktidara gelen PASOK lideri Andreas Papandreu, iki ülke arasındaki tek sorunun “kıta sahanlığı sorunu” olduğunu, bunun dışında Yunanistan'ın “egemenlik haklarını” Türkiye ile müzakere etmeyeceğini söylemiştir. İki ülke arasındaki görüşmeler 1988 yılına kadar kesintiye uğramıştır.

3.9. 1987 Mart Krizi

İlişkiler, 1980'li yılların sonlarına kadar bir iletişimsizlik ve gerginlik safhasına girmiştir. 1984'te Limni Adası'nın NATO savunma planlarına dahil edilmesi yeni bir gerginlik ortamı yaratmıştır. Papandreu 7 Nisan 1985'te Doğu Ege Adaları'nı silahlandırarak Lozan Antlaşması'nı ihlal etmiş olduklarını kabul etmişse de, bu durumu “meşru müdafaa” hakkına bağlamıştır. Daha sonra Mart 1987'de Yunanistan'ın Bern Anlaşması'nın geçersiz olduğunu ileri sürerek Kuzey Ege'de Taşoz Adası'nın 10 mil doğusunda, karasularının dışında petrol arayacağını açıklaması büyük bir krize neden olmuştur (Akıman, 2005; Fırat, 2005).

Kriz, Başbakanlar düzeyindeki yoğun siyasi ve diplomatik çabalar sonunda bir ölçüde giderilmiş, Papandreu'nun “petrol aramalarının Yunan karasuları içinde yürütüleceği” açıklaması ile sonlandırılmıştır. Bu meyanda Papandreu Bern Anlaşmasının geçerli olduğunu teyit etmiştir. Bu dönem, Şubat 1988'de Özal ve Papandreu arasında oluşturulan “Davos süreci” ile aşılmıştır. İki lider, sorunların toplu bir halde müzakere edilmesi halinde, kapsamlı bir “al-ver” yöntemiyle uygun çözümlere kavuşturulabileceğini düşünüyorlardı.

Bu yaklaşım, Ege sorunlarının müzakere edilmesine ve kendi içinde kapsamlı bir “Güven Artırıcı Önlem (GAÖ)” olarak kabul edilen 1988 Papulias-Yılmaz Mutabakatlarına yol açmıştır (Bölükbaşı, 2004). İki ülke arasında kabul edilen Atina ve İstanbul bildirimleri ortak çıkarlar temelinde geleceğe dönük özlü ve kapsamlı bir çerçeve oluşturmuştur. Bu süreç iki ülke arasında yakınlaşmaya yol açmış ve ticaret, ekonomi, bankacılık, yatırım ve turizm gibi alanlarda özlü ilerlemeler sağlamıştır.

Papandreu 1986'da ikinci kez seçimleri kazanarak Başbakanlığını devam ettirmiştir. Ancak, AET fonlarının verimli kullanılmaması sonucu Yunan ekonomisinin ciddi bir darboğaza girmesi ve Papandreu'nun dış politikada ABD,

AB ve Türkiye karşıtı tutum izlemesi, Batılı muhataplarını tedirgin etmekteydi. Neticede Papandreu söylem ve politikalarında görece yumuşamaya yöneldi. 1988'den itibaren Türkiye ile görüşmelerin yeniden başlatılmasının önemli nedenlerinden biri de buydu. Ancak PASOK'un iç siyasette yıpranması ve ardından Papandreu'nun 1989 seçimlerini kaybetmesi sonucunda, ilişkilerde yine yapısal bir ilerleme kaydedilememişti (Tayfur, 2003).

3.10. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Yürürlüğe Girmesi ve Ege'de Krizler

1990'larda iki ülke arasında krizlere yeniden zemin hazırlayan diğer bir önemli gelişme 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 1994'te yürürlüğe girmesi olmuştur. Yunanistan Parlamentosu 1 Haziran 1995 tarihinde Sözleşme'yi onaylarken, Yunanistan Hükümetine karasularını 12 mile genişletebilme yetkisi vermiştir. TBMM bunun üzerine, 8 Haziran 1995 tarihinde Yunanistan'ın karasularını 6 milin ötesine çıkartması halinde Hükümete askeri önlemler dahil her türlü tedbiri alma yetkisini vermiştir (Yunanistan TBMM'nin bu kararını "*Casus Belli*" olarak tanımlamaktadır) (Bölükbaşı, 2004).

1990'lı yılların ikinci yarısında, 1996 Kardak Kayalıkları, 1998'de Yunanistan'la Ortak Askeri Doktrin bağlamında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin S-300 füzeleri projesi ve 1999'da Öcalan krizi iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden etkileyen bunalımlar yaratmıştır. Bu dönemde Yunanistan'ın Ege adalarını silahlandırma faaliyetleri sürmüştür. Bu durum her iki ülke arasında güvene dayalı bir işbirliği ortamı geliştirilmesini zorlaştırmıştır.

Kardak krizi, 4 Ocak 1932 ve müteakiben onaylanmayan 28 Aralık 1932 protokolleriyle ilgili tarafların pozisyonları 29 Ocak 1996 tarihli Türk Notası ve 16 Şubat 1996 tarihli Yunan Notasında yer almaktadır (Aksu, 2012). Kardak krizini takiben, Türkiye (Başbakan Mesut Yılmaz) diyalog kanallarını harekete geçirmek üzere, 24 Mart 1996'da kalıcı çözümler bulunması amacıyla önkoşulsuz olarak kapsamlı görüşmelere başlanmasını önermiş; karşılıklı mutabakata varılması koşuluyla da, UAD dahil, BM Şartının 33. Maddesinde kayıtlı tüm barışçı çözüm yöntemlerine başvurulmasına hazır olduğunu beyan etmiştir. Türkiye ayrıca, ilişkilere yön verecek bir siyasi belge veya dostluk ve işbirliği antlaşması imzalamaya hazır olduğunu kaydetmiştir. İlâveten, Ege'de askeri faaliyetlere ilişkin GAÖ'ler üzerinde çalışılmasını önermiştir.

8 Temmuz 1997'de Madrid'de, NATO Zirvesi marjında, ABD Dışişleri Bakanı Albright'ın evsahipliğinde, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Cem ve Pangalos arasında yapılan toplantıda görüş birliğine varılan hususlar Cumhurbaşkanı Demirel ve Başbakan Simitis arasında "Madrid Deklarasyonu" başlığı altında bir çerçeve mutabakatına dönüştürülmüştür. "Madrid

Deklarasyonu'nda ihtilafların çözümünde karşılıklı rızaya dayanan barışçı yöntemler ön plana çıkartılırken, tarafların güvenlik ve egemenlikleri açısından önem taşıyan meşru ve hayati çıkar (*vital interest*) ve endişelerine karşılıklı olarak saygı göstermeleri yönündeki taahhütleri dikkat çekmektedir. Böylece taraflar, tek yanlı fiili durumlar yaratmaktan kaçınmayı ve güç kullanmamayı taahhüt ederlerken, Ege'deki sorunların çözümü konusunda ortak bir zemin oluşturmaktaydılar. Deklarasyonu takiben iki ülke arasında güven artırıcı önlemlere ilişkin çabalarda da bir artış görülmüştür (Aksu, 2012).

Kasım 1997'de Başbakanlar (Yılmaz-Simitis) düzeyinde yapılan görüşmede Türk tarafı sorunları ele almak üzere bir istişare mekanizması kurulmasını gündeme getirmiştir. Türkiye, bu önerileri bilahare 1998 içinde de yinelemiştir. Türk tarafının bu önerilerine Yunanistan yanıt vermemeyi tercih ederek, meseleleri AB zemininde ele almaya yönelmiş ve zaman zaman karasularını 12 mile çıkarma konusunu gündemde tutmuştur.

AB'nin genişleme süreciyle ilgili olarak kabul ettiği "Agenda 2000" belgesinde aday ülkenin taraf olduğu ihtilafları görüşmeler yoluyla çözümlemesi, bu mümkün olmadığı takdirde, nihai tahlilde üyeliğin gerçekleşmesinden önce ihtilafın uluslararası Adalet Divanına götürülmesini benimseyen bir yaklaşım sergilenmişti. Yunanistan bundan yararlanarak, tek sorun olarak kıta sahanlığı meselesini Divan'a götürmesini Türkiye ile üyelik müzakereleri açısından Türkiye'ye dönük bir ön koşul haline getirmeye çalışmıştır (Bölükbaşı, 2004). Oysa Yunanistan, Komisyon'un 1975'deki raporuna rağmen, 1981 yılında üye olurken bu önkoşullardan muaf tutulmuştu. Aynı yıl Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına döndüğü de malumdur.

Bu dönemde, iki taraf arasında NATO öncülüğünde denizde istenmeyen askeri gerginlikleri önleyici GAÖ'ler konusunda deniz kuvvetleri arasında ziyaretler ve üst düzey temaslar ilk kez başlatılmıştır.

Daha sonra, Dışişleri Bakanları İsmail Cem ve George Papandreu tarafından, Öcalan krizini müteakip gündeme getirilen "ılımlı diyalog", 1999 yılı Ağustos ve Eylül aylarında Türkiye ve ardından Yunanistan'da yaşanan depremler, iki halk arasında dayanışma duygularını güçlendirmiştir. Bu atmosfer içinde, 1999 Helsinki Zirvesi'nde, AB'nin Türkiye'ye aday ülke statüsü tanınmasına Yunanistan muhalefet etmemiştir. Ancak, Kıbrıs meselesinin AB gündemine dahil edilmesi de diğer önemli bir gelişme olmuştur. Bu dönemin belirgin özelliği Ege'de askeri alanda bir dizi GAÖ'nün kabul edilmesi ve gerginliğin azaltılması suretiyle Ege'ye nisbi bir istikrar getirilmesidir. İlişkilerdeki bu yapıcı atmosfer içinde ilginç bir gelişme de iki ülke jeolog ve deprem mühendislerinin Ege'nin jeolojik yapısı hakkında bilimsel görüş alışverişinde bulunmak üzere bir araya gelmeleri olmuştur.

Ezcümle, 1999'dan itibaren başlatılan yumuşama Yunanistan'ın zor bir duruma düştüğü Öcalan krizinin arkasından gelmiştir. Ancak, Yunanistan bu defa da Kıbrıs meselesini AB'nin gündemine kalıcı olarak yerleştirmeyi sağlamıştır.

3.11. İstikşafi Görüşmeler:

İki ülke 12 Mart 2002 tarihinde, Ege sorunlarını ele almak üzere Dışişleri Bakanlıkları Müsteşarları düzeyinde bir istişare ve müzakere mekanizması kurmuşlardır (ileriki yıllarda Yunan tarafı heyet başkanlıklarına daha ziyade bu konularda uzman olarak bilinen Büyükelçilerini getirmiştir). İstikşafi (*exploratory*) görüşmeler olarak tanımlanan bu süreç, tüm Ege sorunlarının çözülmesine matuftur. Kurumsal bir çerçeve içinde Ege'ye dair tüm konuların ele alınması fırsatını veren bu görüşmelerle, taraflar karşılıklı görüş ve pozisyonlarını daha iyi kavrayabilme imkânını bulmuştur. Esasen 40 yılı aşkın diyalog ve istişare sürecinin beraberinde getirdiği bir müktesebat oluşmuştur. Zaman zaman ilerlemeler de sağlanmıştır.

Öte yandan, 2002-2016 tarihleri arasında 60 istikşafi görüşmenin yapıldığı bu süreç Ege'ye nisbi bir istikrar atmosferi getirmiş ve taraflara krizleri suhuletle yönetmelerine ilave bir imkân vermiştir. Bu itibarla 2016 yılında ara verilen istikşafi görüşmelere son aylarda Ege ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gergin dönemi takiben tekrar başlanması umut verici olmuştur (Loğoğlu, 2021).

4. Uluslararası hukuk

Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlandırmasında temel ilke "hakçalık"tır. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 74 ve 83. Maddeleri de sınırlandırmanın "hakça" (*equitable*) yapılmasını öngörmektedir. Ancak, Sözleşme'de hakçalığın tarifi yapılmamıştır.

4.1. Emsal Kararlar

Hakçalığın tatbikine ilişkin ilke ve normlar UAD ve Hakem Mahkemeleri kararıyla oluşan içtihatlarla dayanmaktadır. Bu bağlamda bazı emsal kararlar aşağıda ele alınmaktadır.

Almanya ile Hollanda ve Danimarka arasındaki "**Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği**" uyuşmazlığında, UAD'nin 1969 yılında aldığı karar, sınırlandırma konusunda önemli bir emsal oluşturmuştur. Kapalı deniz görünümü veren Kuzey Denizi'nin güney kıyılarınin coğrafi yapısı nedeni ile Divan bu davada, "*eşit uzaklık veya ortay hat*" yöntemlerinin uygulanmasının hakkaniyete uymadığı tespitinde bulunmuştur. Zira bu durumda, Almanya'ya çok dar bir kıta sahanlığı kalacaktı. Divan, ortay hattın bir zorunlu hukuk kuralı olmayıp, sadece bir yöntem olduğundan bahisle hakkaniyetli çözüme tüm özel durumlar göz önünde tutulmasıyla

varılabileceğini vurgulamıştır. Neticede, Divan üç aşamalı bir inceleme ile (1) coğrafi durum, kıyıların uzunluğu ve adaların konumu; (2) tarihi haklar ve güvenlik kriterleri; (3) kıyıların uzunluğu ile kıta sahanlığı arasında makul bir orantı bulunup bulunmadığını değerlendirmiştir. Nihayetinde, Almanya'nın Kuzey Denizi'ne ulaşması için ortay hatta önemli ölçüde düzeltme yapılmıştır. Divan, çatışan alanlarda “ortak işletme” önerisinde bulunmuş, meselenin kıta sahanlığının bölüşümü veya tahsisi değil, sınırlandırma olduğuna işaret etmiştir (UAD, 1969). Sınırlandırma kurallarının oluşumunda önemli bir rol oynayan bu karar doğrultusunda Türkiye, 1982 BM Deniz Hukuku Konferansı'nda bazı ülkeler ile birlikte özlü önerilerde bulunmuştur (Türmen, 2020).

Divan, İngiltere ve Fransa arasındaki “**Channel Islands**” davasında (1978), Fransa kıyılarına 6.6-19.0 mil yakınlıktaki İngiliz adalarına tam yetki tanınmasının hakkaniyete uygun düşmeyeceği sonucuna varmıştır. Neticede Divan, ortay hattın yanlış (ters) tarafında kalan bazı adaları göz ardı etmiş ve Fransa kıyılarına yakın Scilly Adası ve bitişiğindeki adacıklara, sadece karasuları hakkı tanımıştır (UAD, 1978). Divan sınırlandırmada, iki ülkenin eşit uzunluktaki Manş Denizi kıyılarını esas almıştır.

Benzer bir yaklaşımla, **Tunus-Libya** kıta sahanlığı davasında, Tunus'a ait Kerkennah adalarına sınırlı bir etki tanınmıştır. Özetle, bu adalara karasuları dışında kıta sahanlığı ve MEB hakkı tanınmamıştır (UAD, 1982).

Divan, **Libya ve Malta** arasındaki kıta sahanlığı anlaşmazlığında (1985) bir ada devleti olan Malta'nın Libya'ya oranla kıyılarının kısa kalması, diğer bir ifade ile Libya'nın kıyılarının uzunluğu ile Libya-İtalya arasındaki karasularını dikkate alarak ortay hatta Malta aleyhine kuzeye doğru 18 millik düzeltme yapmıştır (UAD,1985; Başeren, 2012). Böylece Divan, oransallık ve hakkaniyet ilkelerini gözetmiştir.

Kanada/Fransa arasındaki kıta sahanlığı anlaşmazlığında, Hakem Mahkemesi (1992) batı bölgesinde Kanada kıyılarına 10 mil uzaklıkta küçük Fransız adaları St. Pierre ve Miquelon'u bir çember içine alarak 12 mil karasuyu ve ilave olarak 12 mil MEB hakkı tanımıştır. Hakem Mahkemesi, bu adalara kıta sahanlığı verilmesinde, Kanada'nın açık denizlere erişiminin engellenmemesi ve New Foundland kıyı ve limanlarının açık olması düşüncesiyle hareket etmiştir. Mahkeme sınırlandırmada, anakaraları ve hakkaniyet ilkesini esas almıştır (Court of Arbitration between Canada and France, 1992; Başeren, 2012).

Jan Mayen Adası davasında (1993) sorun, Danimarka'ya ait Grönland ile Norveç'e ait Jan Mayen arasındaki kıta sahanlığının sınırlandırılmasıydı. UAD önce iki kıyı arasında bir ortay hat çizerek işe başlamış; kıyı uzunlukları, buzullar; nüfus ve ekonomi, güvenlik meselesi ve özel durumları incelemiştir. Balıkçılık alanları gibi kaynaklara erişim imkanlarına baktığında ortay hattın Danimarka'nın batı kıyılarına çok uzak düştüğünü gözlemlemiş ve hakça sonuçlara varabilmek için

ortay hatta bu ülke lehine düzeltme yapmıştır (UAD,1993). Esasen Divan ABD ve Kanada arasındaki Maine Körfez Alanına ilişkin sınırlandırma davasına ilişkin kararıyla adalara anakaralara kıyasla daha az etki alanı tanımıştır (UAD, 1984).

Eritre-Yemen davasında, Daimi Hakemlik Mahkemesi (*Permanent Court of Arbitration-PCA*), 50 adadan oluşan ve ortay hattın “doğru” tarafında bulunan Dahlak adalarının coğrafi bütünlüğüne atıfla tam etki vermiş ve Yemen bu adaların Eritre’ye ait olduğunu tanımıştır. Buna mukabil Zubayr adaları üzerindeki Yemen egemenliğini teyid etmiştir. Eritre-Yemen arasındaki ortay hattın belirlenmesinde Hannish adalarını göz ardı ederek bunlara karasuları dışında bir etki öngörmemiştir. Hakem Mahkemesi kararında dikkat çeken bir husus da, mahkemenin Lozan Antlaşması’nın 16. maddesini yorumlayışdır. Bu yorumda Türkiye’nin 1923’te Kızıldeniz adaları üzerindeki egemenlik haklarından feragat ettiği, bu adalar üzerindeki egemen yetkinin kime ait olduğunun belli olmadığı, ilgili taraflarca ileride belirleneceği ifade edilmekteydi (PCA, 1998; 1999).

Öte yandan, kendine özgü diğer bazı kararlar da vardır. Örneğin, 2012 yılında Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi (*The International Tribunal for the Law of the Sea - ITLOS*) **Bangladeş- Myanmar** ihtilafında, Bangladeş’e ait St. Martin adasına karasuları sınırlandırmasında tam etki verilirken, bu adaları kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırması bakımından göz ardı etmiştir (ITLOS, 2012; Baran, 2020).

İçtihat niteliği kazanan bu kararlarda, iskan edilmiş olsalar da küçük adalar sınırlandırmada dikkate alınmamıştır. Bu bağlamda, (1) **Katar-Bahreyn** davasında (UAD, 2001) Quitat Jaradale adaları göz ardı edilmiştir; (2) **Romanya-Ukrayna** davasında UAD (2009) üç aşamalı bir inceleme uygularken Serpent’s Islands’a (Yılan adaları-Ukrayna) deniz yetki alanı vermemiştir; (3) **Nikaragua- Kolombiya** davasında UAD (2012), benzer şekilde, Kolombiya’ya ait Quitasuento ve Serrane adalarının Nikaragua deniz yetki alanları içinde tam çevrili halde (*full enclave*) kalmalarına karar vermiş, böylece 12 deniz mili karasularına sahip olmakla beraber bu adaların kıta sahanlığı / MEB sınırlandırması bakımından dikkate alınmamasını (*no-effect*) öngörmüştür. Divan’ın, on yılı aşkın bir süreden sonra, Nikaragua-Kolombiya uyuşmazlığında adaların anakara karşısındaki etkisini önemli ölçüde sınırlandırmak suretiyle aldığı bu karar dikkat çekicidir (Baran, 2020).

UAD, bu davada, Kolombiya’nın 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne taraf olmaması nedeniyle uluslararası teamül hukukunun uygulanmasını öngörmüştür. Divan, üç aşamalı bir değerlendirme yapmıştır: (1) iki ülkeye ait adalar arasında geçici bir ortay hat belirlenmiştir; (2) hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak üzere ilgili koşullar (*relevant circumstances*) gözetilmiş, kıyı uzunlukları arasında önemli farklılıklar ve tarafların kıyı açılımının kesilmemesi ilkesi dikkate alınmış; buna göre, ortay hatta kaydırma yapılmıştır; (3) ayrıca, meşru güvenlik endişeleri göz önünde tutulmuştur. Bu kararla Divan, Nikaragua anakarasının adalar karşısındaki ağırlığını arttırırken, 200 deniz mili mesafeye kadar olan deniz

sahasının yaklaşık %75'ini bu ülkeye bırakmıştır. Bu karar, adaların aidiyeti ile ilgili önemli sonuçlar da içermektedir. İki ülke arasındaki 1928 Antlaşması'nda egemenliği belirlenmeyen St. Andres takım adaları ve diğer adalar konusunda, devlet uygulamaları esas alınmıştır. Divan, öncelikle, söz konusu takım adaları oluşturan ada ve coğrafi formasyonları tespit etmiştir. Önemli bir husus da, Divan'ın Nikaragua adalarının egemenliğinin gündeme getirildiği 1969 yılını "kritik tarih" olarak belirlemesi, bundan sonraki uygulamaları dikkate almamasıdır.

4.2. Bazı akademik görüşler

Bu vesile ile Ege'de karasuları ve kıta sahanlığı konularında yapılan bazı akademik çalışmalara kısaca bakmakta yarar vardır. Bu incelemelerin çoğunlukla, ihtilaf konusunun gündeme geldiği 1980'li yıllardan itibaren yoğunlaştığı görülmektedir.

Türk hukuki tezlerini destekleyen bazı yabancı yazarlar, Türkiye'nin, Ege'de kıta sahanlığının üçte birine yakın bir alanda hak sahibi olduğuna ve ayrıca MEB tesis edebileceğine işaret etmektedirler. BM Deniz Hukuku Sözleşmesi 83. Maddesi ve teamül hukuku bağlamında uluslararası yargı ve hakemlik kararlarında, adalara kısmi etki verildiğine atıfta bulunmaktadır. Yunanlı akademisyenler ise, Ege Denizi'nin ortasından geçecek bir ortay hattın Yunanistan'ın fiziki devamlılığını ve güvenliğini tehlike altında bırakacağını ileri sürmektedirler. Ayrıca, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 121. maddesine atıfla, Türkiye'nin eşit mesafe ve hakkaniyet prensibi doğrultusunda kıta sahanlığında yüzde on-on beş oranlarına sahip olacağını ileri sürmektedirler. İlaveten, Doğu Ege Adalarının enklave edilmesinin düşünülmeceğini ifade etmektedirler (Dyke, 2005).

Amerikalı akademisyen Prof. Van Dyke 2005 yılında yaptığı mukayeseli incelemede, iki ülke kıyı uzunlukları, özel koşullar, adalet ve hakkaniyet esaslarının göz önünde tutulması ile Divan'ın Türkiye'ye Boğazlar ile Akdeniz'i buluşturan koridorlar dahil olmak üzere yüzde 20-41 arasında değişen bir deniz yetki alanı öngöreceğini tahmin etmektedir (Dyke, 2005).

Diğer bazı Yunanlı araştırmacılar Türkiye'nin kıta sahanlığı üzerindeki egemenlik haklarının Doğu Ege adaları arasındaki geniş boşluklardan parmak şeklinde (*the fingers approach*) açık denizlere uzanabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, Ege'de karasularının belirli bölgelerde 12 mile çıkartılması (*selective approach*) ve kıta sahanlığı meselesinin Divan'a götürülmesi yönünde öneriler geliştiren Prof. Christos Rozakis gibi akademisyenler de vardır (Papastavridis, 2020).

Ege'nin zorlu coğrafyası karşısında, hakça tanımlanabilecek bir sonuca ulaşmak için arayış içinde bulunan diğer yazarlar incelemelerinde, kıta sahanlığı konusuna daha ziyade bir "bölüşüm" meselesi olarak bakmaktadır. Ancak

burada, Ege sorunlarının birbiri ile bağlantılı olduğu hususu gözardı edilmektedir. Oysa, Ege sorunlarını bir bütünsellik içinde ele alan ve kalıcı bir dengeyi öngören siyasal bir yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu açıdan, nispeten anlamlı bir öneri de geçmişte Yunanlı Büyükelçi Byron Theodoropoulos tarafından gündeme getirilmiştir. Buna göre kıta sahanlığının sınırlandırılması için 30/50 yıl süreli bir moratoryum uygulanmasını ve Ege'deki adaların altı yıllık karasularının muhafaza edilmesini teklif etmiştir. Bu önerinin maksadı Ege'yi bir kriz alanı olmaktan çıkartıp, tarafların meseleyi hukuki ve teknolojik gelişmeler ışığında ileride ele almalarına imkân sağlamaktır.

ABD'li hukukçu J.M Van Dyke da Ege'nin sıkışık bölgelerinde hava ve deniz ulaştırmasının kolaylaştırılmasını teminen karasularının üç mile indirilmesinin rasyonel ve uygulanabilir bir önlem olabileceğine işaret etmiştir (Dyke, 2005).

5. Doğu Akdeniz

5.1. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs

Doğu Akdeniz'de bölgesel barış ve istikrarın kırılma noktası, Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüme ulaşılmadan Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin (GKRY) Avrupa Birliği'ne 2004 yılında üye yapılmasıdır. Bu durum, Kıbrıs'ta, Doğu Akdeniz'de ve AB'de olumsuz yansımalarla yol açan bir anomali yaratmıştır.

1960 Antlaşmaları ile Kıbrıs'ta oluşturulan ortaklık düzeni Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin müşterek çabalarıyla sağlanmıştı. 1960 düzenlemeleri, Lozan dengesinin Doğu Akdeniz'e yansıtılması anlayışı ile gerçekleştirilmişti. Buna göre, iki kurucu halk olarak Kıbrıs Türkleri ve Rumlar eşit siyasi statüye ve eşit egemenlik haklarına sahipti. Kıbrıs Türkleri, 1963 yılından itibaren "ortak idare"den dışlandıkları ülkede 1975 yılından itibaren kendi devlet yapısı altında yaşamaktadır. Netice itibarıyla Ada'da iki ayrı demokrasi, hukuk düzeni ve iki egemen devlet vardır.

Yarım yüzyıla yaklaşan BM çözüm süreci çerçevesinde, Rum tarafının federal çözüme yanaşmadığı 2004 Bürgestock ve 2018 Crans Montana deneyimleri ile ortaya çıkmıştır. Türk tarafının bu durum sonucunda son olarak Nisan 2020'de Cenevre'de yapılan görüşmelerde gündeme getirdiği iki bağımsız ve egemen eşit devlet temelindeki önerisi, kalıcı çözümün yolunu açacak niteliktedir. Böylece, Ada'daki iki taraf güven içinde, enerji konuları dahil, işbirliği ve ortaklık ilişkisi geliştirebilecek ve bölgeye istikrar getirecektir.

Hatırlanacağı üzere, BM müzakereleri sırasında, kapsamlı çözüm ile Kıbrıs'ın AB üyeliği birlikte mütalaa edilmiştir. Nitekim, BM'nin müzakereler sonucunda hazırladığı çözüm önerisinin (Annan Planı) AB üyeliği ile birlikte halk oylamasına sunulması öngörülmüştü. Mart 2003'de Lahey'de yapılan toplantıda GKRY lideri

Papadopoulos'un Annan Planı'nı kabul etmediği sarıh bir şekilde anlaşılmasına rağmen AB, 16 Nisan 2003'de Güney Kıbrıs ile Katılım Antlaşması imzalamıştır. Böylece BM kapsamlı çözüm süreci ile AB üyeliği arasındaki bağı fiilen kopartmıştır. Türk tarafının güçlü siyasi ve hukuki itirazlarına rağmen, AB üyeliği sorusu referandum kapsamından çıkarılmıştır.

Rum tarafı, AB üyeliğinin verdiği güvenceyle, 24 Nisan 2004 tarihinde yapılan eşzamanlı referandumlarda Annan Planı olarak bilinen BM planını reddetmekte bir beis görmemiştir. Hal böyle iken AB, Kıbrıs Türklerinin hak ve statüsünü göz ardı ettiği gibi Kıbrıs Türklerine karşı kısıtlamaları sürdürmekten kaçınmamıştır. Rum liderliği de 2003 yılından itibaren, dikkat ve önceliğini komşu ülkelerle MEB ve gaz lisans düzenlemeleri yaparak Doğu Akdeniz'de "oldu-bitti" ler yaratmaya vermiştir. GKRY ilk olarak Mısır ile 2003 yılında MEB Sınırlandırma Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma ile öngörülen sınırlandırma çizgisinin bir kısmı Türkiye'nin Akdeniz'deki kıta sahanlığı haklarını ihlal etmiştir. Oysa BM Çözüm Planı'nda, deniz yetki alanında yapılacak düzenlemelerin iki tarafın müşterek kararına dayanacağı ve bunun için yasama organlarında nitelikli çoğunluğun gerekeceği öngörülmekteydi (UN, 2004).

5.2. Türkiye'nin 2004'ten İtibaren BM'ye Yaptığı Bildirimler

Bu çerçevede Türkiye BM belgesi olarak yayınlanan 2 Mart 2004 tarihli bir mektup ve BM'ye muhatap 4 Ekim 2005 tarihli bir Nota'yla "32° 16" 18" doğu boylamından itibaren Kıbrıs Adası'nın batısında kalan deniz alanında ülkemizin meşru hak ve yetkileri bulunduğunu kayda geçirmiştir. Ayrıca Rum tarafının fiili durum yaratmaya yönelik teşebbüslerinin kabul edilmediğini vurgulamıştır (Başeren, 2010).

Türkiye, Mısır nezdinde de itirazlarını gündeme getirirken bu ülke ile 2006 yılından itibaren kıta sahanlığı anlaşması yapılması hususunda girişimlerde bulunmuştur. 2008 yılında diplomatik ve askeri teknik heyetler bu amaçla Kahire'yi ziyaret etmiştir. Bu bağlamda, Mısır'ın GKRY ile yaptığı anlaşma nedeniyle uğradığı önemli kaybın giderilebileceği ifade edilmiştir. 2011 yılında Mısır'a ana karalar arasında ortay hattı esas alan bir anlaşma önerisi de tevdi edilmiştir.

GKRY'nin 2007'de Lübnan ve 2010'da İsrail ile yaptığı antlaşmalar konusunda ise, Türkiye ortada kendisini doğrudan ilgilendiren bir kıta sahanlığı meselesi olmadığı cihetle itirazlarını Kıbrıs Sorunu bağlamında Kıbrıs Türk tarafının hakları üzerinden gündeme getirmiştir.

Öte yandan, GKRY'nin petrol-doğalgaz arama faaliyetlerine yönelik imtiyaz ruhsatlarından bazı bloklar (1,4,5,6 ve 7 numaralı olanlar) kısmen Türkiye'nin kıta sahanlığı ile kesişmektedir. Türkiye'nin kıta sahanlığı üzerindeki egemen haklarını korumak hususunda takındığı kararlı tavır nedeniyle ENI ve TOTAL şirketleri

Kasım 2009’da GKRY’nin 7. Parselinde sondaj çalışmalarını durdurmuşlardır. GKRY’nin İsrail ile imzaladığı Sınırlandırma Antlaşması, Lübnan’ın kıta sahanlığını ihlal etmesi nedeniyle iki ülke arasında deniz yetki alanı ihtilafı çıkarmıştır.

Bu gelişmeler neticesinde 21 Eylül 2011 tarihinde New York’ta BM Genel Kurul toplantısı marjında Türkiye ile KKTC arasında Kıta Sahanlığı Antlaşması imzalanmıştır. Bunun üzerine KKTC Bakanlar Kurulu tarafından 22 Eylül 2011 tarihinde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na Kıbrıs Adası’nın çevresinde hidrokarbon işletme ruhsatı verilmiştir. Türkiye ise kendi kıta sahanlığı haklarını korumak için 27 Nisan 2012 tarihinde Türk kıta sahanlığında, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na 2004, 2007 ve 2009 yıllarında verilen ruhsat sahalarına ilaveten yeni sahalar tahsis etmiştir.

Türkiye, 12 Mart 2013 tarihinde AB ve BM’ye verdiği Nota ile “32° 16” 18”” Doğu boylamından başlayan Mısır-Türkiye kıyıları arasındaki ortay hattı izleyen 28° 00 Doğu Boylamına kadar olan alanda kıta sahanlığı bağlamında hak ve çıkarlarımız olduğunu, bu boylamın batısında kalan kıta sahanlığının ilgili ülkelerce yapılacak bir anlaşma ile sınırlandırabileceğini beyan etmiştir.

Türkiye 18 Mart 2020 tarihinde gönderdiği mektupla Doğu Akdeniz’deki kıta sahanlığının tüm sınırlarını koordinat ve harita vermek suretiyle BM’ye bildirmiştir. Bu bildirim 2011 Türkiye-KKTC ve 2019 Türkiye-Libya anlaşmalarını da ihtiva etmiştir.

Bu gelişmeler çerçevesinde, Doğu Akdeniz son yıllarda özellikle 2018’den sonra yoğun bir kriz ve gerginlik dönemine girmiştir. Yüksek potansiyele sahip enerji kaynakları deniz yetki alanlarının paylaşımını da beraberinde getirmiştir. Türkiye ve KKTC’nin dışlandığı “Doğu Akdeniz Gaz Forumu” 16 Ocak 2020’de kurulmuş, Mısır, İsrail ve GKRY’nin sahip oldukları enerji kaynaklarının Girit ve Yunanistan üzerinden Avrupa’ya taşınmasını öngören “East-Med” projesi de 20 Ocak 2020’de nihai şeklini almıştır (Olgun, 2020). Uluslararası enerji şirketlerinin de dahil olduğu bu proje, gaz fiyatlarındaki düşme ve ulaştırma maliyetinin yüksekliği nedeniyle karadan boru hattıyla Libya üzerinden farklı bir enerji geçidi arayışındadır (Tanchum, 2020). Bu durum, özellikle 2020 yılı yaz aylarında Türkiye ile Yunanistan arasında Doğu Akdeniz’de rekabete ve gerilime yol açmıştır. Bunun üzerine NATO Genel Sekreteri iki ülke arasında gerilimi düşürücü bazı tedbirlerin (*de-confliction measures*) alınmasına öncü olmuştur.

5.3. Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırma Anlaşması

27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ile Libya arasında imzalanan deniz sınırı “Mutabakat Muhtırası” Anadolu ve Libya ana karalarını esas almıştır. Bu bağlamda, hakkaniyet prensibi göz önünde tutulmuş; ortay hattın yanlış (ters) tarafında kalan

Girit, Çoban, Kerpe, Rodos ve Meis adalarına karasuları dışında deniz yetki alanı tanınmamıştır (Dışişleri Bakanlığı Sözcüsünün bir soruya cevabı, 1 Aralık 2019, SC-73)

Mutabakat muhtırası, kıta sahanlığı sınırlandırmasıyla birlikte her iki ülkenin ilerde ilan edeceği MEB'nin de sınırlarını göstermektedir. Sınırlandırma çizgisi Libya'nın haklarını ilgilendirdiği için Girit Adası'nın güneyine teşmil edilmemiştir.

Türkiye, bu anlaşmayı takiben 18 Mart 2020 tarihinde BM'ye Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığının tamamını gösteren haritalı bir yazılı bildirimde bulunmuştur. Esasen, Türkiye 2 Mart 2004 tarihinde BM'ye verdiği nota ile başlayan bu süreçte, belirli aralıklarla Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarını açık bir şekilde ortaya koymuştu. Yunanistan, GKRY ve Mısır Türk-Libya mutabakatına tepki göstermişlerdir. Yunanlı hukukçu Rozakis, muhtelif yazılarında, bu mutabakatın öngördüğü Libya'nın doğu kıyıları ile diyagonal hattın geçersiz olduğunu ileri sürmüştür (Rozakis, 2019). Buna mukabil GKRY, Mısır, Lübnan ve İsrail'in yaptığı sınırlamalarda diyagonal hatların kullanıldığı görülmektedir. Ancak burada işin özü Girit Adası'na Türkiye ve Libya'nın etki vermemiş olmasıdır.

Rozakis yazılarında ayrıca, Rodos, Kerpe ve Girit'in doğu kıyıları ile Girit'in güney kıyılarının kıta sahanlığı ve MEB hakları doğuracak uzunlukta "baseline" oluşturacaklarını ileri sürmüştür. Rozakis'in bu beyanında, bu adalar için "kısıtlı etki" (*partial effect*) öngördüğünü zikretmek gerekir (Rozakis, 2020). Yunanistan ise bu adaları, yaklaşık 40.000 km²'lik deniz yetki alanı iddiasında bulunduğu Meis'le adeta bir anakara gibi birleştirip bir takımada devleti gibi hareket etmek istemektedir. Bu uluslararası hukuka aykırı düşmektedir. Zira, Yunanistan ana karası olduğu için bir takım ada devleti değildir.

5.4. Yunanistan-Mısır Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması

6 Ağustos 2020 tarihinde, Dışişleri Bakanları düzeyinde imzalanan anlaşmanın dibacesinde, her iki ülkenin taraf oldukları 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) uyarınca egemenlik hakları kullanıldığı beyan olunmaktadır. Bilindiği üzere, Türkiye UNCLOS'a taraf olmadığı gibi Libya da Sözleşmeyi imzalamış, fakat onaylamamıştır.

Yunanistan ile Mısır arasındaki sınırlandırma, 26'ncı ve 28'inci boylam arasındaki beş noktanın düz bir çizgi ile birleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu kapsamda, Mısır ana karası ile Yunanistan'a ait Girit, Çoban, Kerpe ve Rodos Adaları'nın kıyıları "baseline" olarak kabul edilmiştir. Anlaşmada ortay hat tatbik edilmemiş, sınır çizgisi Mısır lehine daha kuzeyde kabul edilmiştir. Bu husus Yunanistan'ın "adaların tam kıta sahanlığı vardır" yönündeki tezinde bir taviz olarak görülmüştür. İlâveten, Meis Adası, Yunanistan'ın ısrarlı talebine rağmen bu sınırlandırmaya dahil edilmemiştir. Anlaşmaya hem Türkiye, hem Libya itiraz etmiş

ve bunu BM nezdinde kayda geçirmiştir. Diğer taraftan, Mısır'ın Akdeniz'de ilan ettiği ruhsat sahalarında ülkemizin BM'e bildirdiği kıta sahanlığı sınırlarını ve bu alanda Türkiye'nin verdiği ruhsat sahalarını ihlal etmediği ve bu tutumuyla genel hatlarıyla 28'inci Doğu boylamının doğusu itibariyle ülkemizle benzer bir anlayışta olduğu görülmektedir.

6. Sonuç

Ege sorunları / Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesi, farklı ahdi çerçevelere sahip olsalar da, ortak bir tarihsel zemine dayanmaktadır. Bu sorunlar farklı dosyalar teşkil etseler de birbirleriyle irtibatlıdır. Sorunlara, gerçekçi, kalıcı ve yaşayabilir çözüm bulunmasına ihtiyaç vardır. Tek yanlı çözümler yerine tarafların hak ve çıkarlarının dengelendiği yaklaşımları öne çıkarmak gerekecektir. Tarafların krizleri tırmandırmaya tevessül etmeden, bir aşamada diyalog ve görüşmeye yönelmeleri ikili ilişkilerde bir davranış kodu haline gelmiştir. Buna mukabil, yumuşama dönemleri ve daha ziyade krizleri önlemeye yönelik güven artırıcı önlemler, özellikle Ege'de zaman zaman su yüzüne çıkan ihtilaf döngüsünün aşılmasına kifayet etmemiştir.

Bu bağlamda, 1923 Lozan Barış Antlaşması'nın, bir asırdır Türk-Yunan ilişkilerinin, "denge ve statü" itibariyle temel taşı olduğunu hatırlamak gerekir. Antlaşma, gerek bölge, gerek uluslararası barış ve istikrar açısından önemini muhafaza etmekte olup, İstiklal Savaşı'nı takiben Cumhuriyet'in uluslararası alanda varlığını ve kimliğini tescil eden "kurucu" bir antlaşmadır. 1936 Montrö Sözleşmesi de Türkiye'nin egemenliğini pekiştiren bir uluslararası anlaşmadır.

Lozan Barış Antlaşması'nın kurucu ve daimî niteliği Yunanistan tarafından da kabul edilmektedir. Buna rağmen, özellikle Ege Denizi'ndeki sorunlar, Lozan'ın bazı hükümlerinin (silahsızlandırma, adaların aidiyeti, karasuları genişliği) Yunanistan tarafından ihlal edilmesinden kaynaklanmaktadır. Montrö Sözleşmesi, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini tescil ederken, Karadeniz'de güvenlik ve istikrarın temeli olmuştur. Bu Sözleşme, Lozan Barış Antlaşması'nın Ege ve Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarın korunmasına önem veren yaklaşımını tamamlamaktadır. Her iki anlaşma, 20. yüzyılın yaşadığı büyük buhranlara, İkinci Dünya Savaşı ve müteakiben yaşanan Soğuk Savaş dönemlerine rağmen ayakta kalmıştır.

Adaların silahsızlandırılması konusu özlü bir sorun olmaya devam etmekte ve güncelliğini korumaktadır. Son dönemde, Türkiye'nin BM Genel Sekreteri'ne muhatap 13 Temmuz 2021 tarihli mektubunda, Yunanistan'ın Türkiye'nin hemen yanbaşında bulunan Doğu Ege Adaları ile Akdeniz'deki adaları 1923 Lozan ve 1947 Paris Antlaşmaları hükümlerine aykırı olarak silahlandırmaya devam ettiğine işaret edilmekte ve askerden arındırılmış statünün Yunanistan'a devredilen bu

adalar üzerindeki egemenliğin siyasi ve hukuki bakımdan özünü teşkil ettiği kaydedilmektedir. Yunanistan ise cevabi mektubunda, 1936 Montrö Sözleşmesinin Limni ve Semadirek için askerden arındırılmış statüyü ortadan kaldırdığını, ayrıca Doğu Ege Adaları dahil Yunanistan'ın meşru müdafaa hakkını kullandığını, diğer yandan Türkiye'nin 1947 Paris Antlaşması'na taraf olmadığını, Adalarla ilgili tasarrufun Yunanistan'ın egemenlik hakları içinde yer aldığını ileri sürmüştür. Görüleceği üzere, sözkonusu adaların statüsü konusu Ege meseleleri arasında kritik bir önem taşımaya devam etmektedir. Bu bağlamda, Türk tezlerinin antlaşmalarla kurulan siyasal ve hukuksal düzeni korumaya matuf olduğunu bir kez daha kaydetmekte yarar vardır.

Esas itibarıyla Ege sorunları, birbiriyle yakından irtibatlı olup bütünsellik içinde ele alınmak durumundadır. Sorunların bir kısmı Ege denizinin coğrafi özelliklerinden ve özel koşullarından (adalar) kaynaklanmaktadır. Uluslararası hukuktaki değişiklikler, teknolojik gelişmeler egemenlik haklarının uygulanmasına genişletici bazı yorumlar getirmiştir (Tekeli, 1998). İki ülkenin hak ve çıkarlarının dengelendiği ortak bir paydaya ihtiyaç vardır. Bu itibarla, Lozan düzenlemelerinin öngördüğü denge hukuki, siyasi ve jeopolitik yönleri ile temel bir hareket noktası oluşturmaktadır. Bu zemin üzerinden, Ege sorunlarına, duygulardan arınarak, ortak çıkar ve anlayışlar temelinde müzakere yoluyla, kendine özgü, yaratıcı ve uzun erimli çözümler üretilebilecektir (Aksu, 2012). Tarafların bu konularda esasen gerekli birikimleri vardır.

Öte yandan, kıta sahanlığında ortak işletme, açık denizlerden eşit bir şekilde istifade edilmesi gibi geçmişte gündeme getirilen düşünceler bugün için de geçerlidir. 6 mil Ege'de taraflar için bölgesel bir devlet uygulaması haline gelmiştir. Sıkışık bölgelerde 3 mile dönülmesi de değerlendirilmelidir. Adaların silahsızlandırılmış statüsüne riayet bu çözümün ayrılmaz bir ögesidir.

Uluslararası hukuki yollara başvurulması zaman zaman gündeme gelmiştir. Özellikle, Yunanistan "tek sorun" (kıta sahanlığı) anlayışıyla UAD'na başvurulması söylemini savunmaktadır. Bununla birlikte, her iki tarafta da Divan'a gidilmesi hususunda bazı tereddütler olduğu anlaşılmaktadır. BM Güvenlik Konseyi tarafından esas alınan UAD kararları kesin hüküm niteliğindedir. Hal böyle olmakla birlikte, geçmiş tecrübeler ışığında, Ege sorunlarının öncelikle diplomasi ve müzakere yoluyla çözümlenmesi aslında her iki taraf için de tercihe şayandır. Ancak sonuç alınabilmesi için yeni bir söyleme ve kapsamlı bir siyasal uzlaşya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan, 2016 yılında ara verilen istikşafi görüşmelere, her iki ülke Dışişleri Bakanlarının mutabakatıyla Ocak 2021'de tekrar başlanmış olması olumlu bir gelişmedir. Ayrıca, Kıbrıs meselesinin çözümü Doğu Akdeniz sorunlarında uzlaşa sağlanmasını kolaylaştıracaktır.

Ege ve Doğu Akdeniz'deki sorunlar egemenlik hakları ve uluslararası hukuk çerçevesinde irdelenmelidir. Türkiye çözüm için anlamlı müzakereler yapılmasını

savunurken Yunanistan bundan kaçınagelmiş, AB'yi Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmaya çalışmıştır. Enerji konularının egemenlik konularından soyutlanması mümkündür. Türkiye'nin önerdiği "Doğu Akdeniz Konferansı" diploması ve hukuku devreye sokan bir inisiyatifdir. Türkiye'nin Mısır ve İsrail ile ilişkilerini normalleştirme girişimleri bu süreci hızlandıracaktır.

Diğer taraftan, Avrupa Birliği'nin başta Kıbrıs meselesi olmak üzere Doğu Akdeniz ve Ege konularında, Yunan/Rum görüşleri doğrultusunda kurumsal düzeyde taraf tutması uzlaşma çabalarına yardımcı olmamaktadır. Her ne kadar üye ülkeler belli ölçüde kendi tutumlarını belirleme hakkına sahip olsa da AB dengeleyici bir işlev yerine getirememektedir. GKRY'nin bölgede yarattığı fiili oluşumların "meşrulaştırılması" çabaları Doğu Akdeniz'de gerilime ve bloklaşmaya yol açmaktadır. Oysa, AB'nin kendisini çevreleyen deniz alanlarını ilgilendiren sorunlarda, bölgede barış ve istikrarı gözetken hukuk temelinde dengeleyici bir işlev üstlenmesi gerekir. Kaldı ki, AB Adalet Divanı Slovenya-Hırvatistan deniz yetki ihtilafında, üye ülkelerin deniz ve kara sınırı sorunlarının AB'ye devredilen veya AB üyeliğinden kaynaklanan yükümlülüklerle ilgili yetkiler olmadığına hükmetmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz hukuku sorunlarının karşılıklı güven ve ortak çıkarlar temelinde hakça çözümlere ulaştırılmasına ihtiyaç vardır. 21'inci yüzyılın küresel zorlukları ve sınamaları karşısında, Türkiye ve Yunanistan'ın işbirliği, dayanışma ve ortaklık anlayışını tarihi ve ahdi komşuluk ilişkilerine dayanan ortak payda ve çıkarlar üzerinden ileriye götürmeleri gerekir.

Kaynaklar

- AKIMAN, N. (2005), "Türkiye-Yunanistan Arasında 1987 Mart Krizi ve Andreas Papandreu", T.Fırat (der.), *Dış Politikamızın Perde Arkası* içinde, Ankara: Ümit Yayıncılık, ss. 59-71.
- AKSU, F. (2012), "Türk - Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu: Quo vadis?," Özcan, G. ve Ş.Kut (der.), *Türk Dış Politikasını Düşünmek A. Haluk Ülman'a Armağan* içinde, İstanbul: Der Yayınları, ss.173-197.
- BARAN, D. (2020), *The Legal Aspects of the Eastern Mediterranean Crisis*, Doha: Al Sharq Strategic Research.
- BAŞEREN, S.H. (2010), *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- BİLGE, S. (2005), "Ege Denizi", T.Fırat (der.), *Dış Politikamızın Perde Arkası* içinde, Ankara: Ümit Yayıncılık, ss.54-58.
- BÖLÜKBAŞI, D. (2004), *Turkey and Greece: The Aegean Disputes / A Unique Case in International Law*, London: Cavendish Publishing.
- Court of Arbitration for the Delimitation of Maritime Areas between Canada and France (1992), "Decision in Case Concerning Delimitation of Maritime Areas between Canada and French Republic (St. Pierre and Miquelon)", *International Legal Materials*, Vol. 31, No. 5 (Eylül 1992), ss. 1145-1219.

- DYKE, J.M.V. (2005), “An Analysis of the Aegean Disputes Under International Law”, *Ocean Development & International Law*, 36(1), 63-117.
- ELEKDAĞ, Ş. (2020), “Ege’deki Sorunların Çözümüne Yönelik Çarpıcı Öneriler”, *Sözcü*, 16 Eylül.
- FIRAT, T. (2005), “Yunanistan’la Yaşanan 1987 Mart Krizi”, T.Fırat (der.), *Dış Politikamızın Perde Arkası* içinde, Ankara: Ümit Yayıncılık, ss.72-81.
- ITLOS (2012), *Dispute concerning delimitation of the maritime boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal (Bangladesh/Myanmar)*, Case 16, March 14, 2012. <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-16/>
- İNAN, Y. ve BAŞEREN, S.H. (2009), “Ege Karasuları Sorunu”, *Dış Politika Dergisi*, VII (3-4).
- LOĞOĞLU, F. (2021), “Turkish-Greek friendship, only a handshake away!: Op-ed”, *Hürriyet Daily News*, 18 Ocak.
- MERAY, S. ve OLCAY, O. (2020), *Montrö Boğazlar Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- MEYDAN, S. (2020), Lozan’da Kurtarılan Adalar ve Meis, *Sözcü*, 21 Eylül.
- OLGUN, M.E. (2020), *Kıbrıs Müzakere Süreci Seyir Defteri*, Ankara: Efil Yayınevi.
- ÖYMEN, O. (2020), *Baskılara Direnirken*, Ankara: Remzi Kitabevi.
- PABUÇÇULAR, H. (2019), *Türkiye ve Oniki Ada, 1912-1947*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- PAPASTAVRİDİS, E. (2020), *The Greek-Turkish Maritime Disputes: An International Law Perspective*, Policy Paper # 36, Athens: ELIAMEP.
- PAZARCI, H. (2012), *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- PCA (1998), “Eritrea/Yemen - Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute” *Permanent Court of Arbitration Award of the Arbitral Tribunal in the First Stage*, October 9.
- (1999), “Eritrea/Yemen- Sovereignty and Maritime Delimitation in the Red Sea” *Permanent Court of Arbitration Award of the Arbitral Tribunal in the Second Stage of the the Proceedings (Maritime Delimitation)*, December 17.
- ROZAKIS, C. (2019), “The Turkey-Libya Pact and the Greek Islands”, *Kathimerini (Opinion)*, December 12.
- ROZAKIS, C. (2020), “Demarcating Maritime Zones”, *Kathimerini (Analysis)*, May 18.
- SÖYLEMEZ, Y. (2005), “Türk-Yunan Ege Kıta Sahaneliği Müzakereleri”, T.Fırat (der.), *Dış Politikamızın Perde Arkası* içinde, Ankara: Ümit Yayıncılık, 85-93
- TANCHUM, M. (2020), “How did the Eastern Mediterranean Became the Eye of a Geopolitical Storm?”, *Foreign Policy The Global Magazine of News and Ideas*, August 18.
- (2021), “The Geopolitics of the Eastern Mediterranean Crisis: A Regional System Perspective on the Mediterranean’s New Great Game”, M. Tanchum (der.), *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters* içinde, Ankara: Konrad Adenauer- Stiftung.
- TAYFUR, M.F. (1998), “AB, Yunanistan ve Türkiye”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak.
- (2003), *Semiperipheral Development and Foreign Policy: The Cases of Greece and Spain*, Aldershot: Ashgate.
- TEKELİ, İ. (1998), “Tarih Yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Tarih Eğitimi ve Tarihte Öteki Sorunu*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss.1-7
- TUYGAN, A. (2021a), “Pandora’nın Kutusunu Açmak Gerekir”, *Cumhuriyet*, 11 Mart.
- (2021b). “Montrö Tartışması- İpek Özbey ile Mülakat” *Cumhuriyet*, 30 Mart.
- TÜRMEEN, R. (2020), “Türkiye-Yunanistan Arasındaki Deniz Hukuku Sorunları”, *T24 Bağımsız İnternet Gazetesi*, 24 Ağustos.

- UAD (1969), “North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands)” *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Order*, 20 Şubat Bildirisi, 1969.
- (1978), “Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey)” *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Order*, 19 Aralık Bildirisi, 1978.
- (1982), “Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya)” *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders*, 24 Şubat Bildirisi, 1982.
- (1984), “Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States of America), *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Order*, 12 Ekim Bildirisi, 1984.
- (1985), “Case Concerning the Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta)” *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Order*, 3 Haziran Bildirisi, 1985.
- (1993), “Case Concerning Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen (Denmark v. Norway), *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Order*, 14 Haziran Bildirisi, 1993.
- (2001), “Case Concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain)” *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Order*, Merits 16 Mart Bildirisi, 2001.
- (2009), “Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)” *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Order*, 3 Şubat Bildirisi, 2009.
- (2012), “Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia)” *ICJ Reports of Judgements, Advisory Opinions and Order*, 19 Kasım Bildirisi, 2012.
- ULUÇEVİK, T. (2021), “Yunanistan, Ege’deki Adaların Askersizleştirilmiş Statüsünü İhlalini Sürdürüyor”, *Önder Özar Diplomasi Sevgisi Blogspot* 18 Şubat.
- UN (1978), “Delimitation of the Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic (UK, France)” *UN Reports International Arbitral Awards*, 30 June 1977 - 14 March 1978, Volume, XVIII, pp. 3-41.
- (2009), “Documents: A/CONF.13/C.1/SR.6-10, Summary Records of the 6th to 10th Meetings of the First Committee United Nations Conference on the Law of the Sea”, Geneva, Switzerland, 24 February to 27 April 1958. Ninth Meeting. *Official Records of the United Nations Conference on the Law of The Sea*, Volume III, First Committee (Territorial Sea and Contiguous Zone).

Extended summary

Analysis and reflections on the historical, legal and political aspects of Aegean and Eastern Mediterranean issues

Abstract

The Aegean disputes as well as Eastern Mediterranean and Cyprus problem question encompass a common historical and geographical basis, although they have evolved on separate tracks. This study examines the complex political and legal aspects of these long-standing differences as well as their interaction in a comprehensive manner. In this vein this article also studies the evolution of the bilateral talks on the Aegean issues between Turkey and Greece together with their respective political and legal arguments. Furthermore, this paper examines relevant international Maritime Law provisions, ICJ decisions and case studies, together with some academic observations.

Similarly, the article studies the evolution of the UN negotiating process on Cyprus throughout long years as well as how a realistic and lasting solution could be reached.

This article emphasizes the view that equitable and sustainable solutions that would address the political, economic and security considerations are within reach through political and diplomatic reconciliation. The littoral countries can also benefit fairly from the energy resources in the Eastern Mediterranean is possible through regional cooperation.

Key words: Territorial Seas, Continental Shelf, UNCLOS, East Aegean Islands, Treaty of Lausanne, Montreux Convention, UN Security Council, ICJ, Reconnaissance, Libya, Egypt.

The Aegean disputes as well as Eastern Mediterranean and Cyprus question encompass a common historical and geographical basis, although they have evolved on separate tracks. This study examines the complex political and legal aspects of these long-standing differences as well as their interaction in a comprehensive manner. The disputes in the Aegean Sea involves the breadth of territorial sea, the delimitation of the continental shelf, the demilitarization of certain islands and the passage rights of ships and planes. The territorial status of a number of islands and rocks in Eastern Aegean under international treaties is also a matter of dispute.

In this vein this article also studies the evolution of the bilateral talks on the Aegean issues between Turkey and Greece together with their respective political and legal arguments. Furthermore, this paper examines relevant international Maritime Law provisions, ICJ decisions and case studies, together with some academic observations.

Similarly, the article studies the evolution of the UN negotiating process on Cyprus throughout long years as well as how a realistic and lasting solution could be reached.

In summing up, this article emphasizes the view that equitable and sustainable solutions that would address the political, economic and security considerations of the parties are within reach through political and diplomatic reconciliation in a spirit of mutual accommodation. In this respect, it is possible to reach a compromise among the littoral countries in order to benefit fairly from the energy resources in the Eastern Mediterranean.